

У судових палатах

Судова практика розгляду справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб *

Банківська система в будь-якій країні є важливою складовою економіки та має значний вплив на діяльність та розвиток суспільства. З метою забезпечення стабільного та ефективного функціонування цієї системи держава створює умови та надає гарантії зайняття банківською діяльністю, головною з яких є банківська таємниця.

У зв'язку з цим правовий інститут банківської таємниці є обов'язковим атрибутом правової системи держави, зміст якої зумовлюється особливостями економіко-правової доктрини та формуванням нормативної бази.

На сьогодні правовий режим банківської таємниці в Україні визначається Цивільним кодексом України (далі — ЦК), а також Законом від 7 грудня 2000 р. № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» (далі — Закон № 2121-III). У цьому Законі дано визначення поняття «банківська таємниця», встановлено механізм збереження та порядок її розкриття.

Разом із тим встановлений законом режим банківської таємниці не має абсолютного характеру, оскільки у ньому також передбачені правомірні правові дії щодо розкриття такого виду інформації.

Саме на суд як орган державної влади, що розглядає справи про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб відповідно до гл. 12 розд. IV Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК), покладено обов'язок у кожному конкретному випадку оцінити нагальну суспільну потребу в розкритті такої інформації.

Аналіз статистичних даних

Згідно зі статистичними даними Державної судової адміністрації України у 2008 р. на розгляд місцевих судів по першій інстанції надійшло 4 тис. 813 цивільних справ окремого провадження про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб, що на 23,6 % менше, ніж у 2007 р.

Закінчено провадження в 4 тис. 726 справах, або 93,1 % [2007 р. — 95,9 %] від кількості тих, що пе-

ребували на розгляді судів, що на 23,1 % менше. Із ухваленням рішення розглянуто 4 тис. 238 справ, або 89,7 % [2007 р. — 89,4 %] від кількості справ, провадження в яких закінчено. Вимоги задоволено у 3 тис. 647 справах, що на 24,4 % менше, ніж у 2007 р., їх частка серед числа справ, розглянутих з ухваленням рішення, становить 86,1 % [2007 р. — 87,9 %]. Суди закрили провадження у 112 справах, що на 62,5 % менше. Без розгляду залишено 328 заяв, що порівняно з 2007 р. більше на 0,9 %.

Аналіз цих даних свідчить про те, що в 2008 р. лише у 4 % від усіх справ цієї категорії суди відмовлялися в задоволенні вимог про розкриття банківської таємниці.

У I півріччі 2009 р. на розгляд місцевих судів по першій інстанції надійшла 2 тис. 31 цивільна справа окремого провадження про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб, що на 18,3 % менше, ніж у I півріччі 2008 р.

Провадження закінчено у 1 тис. 949 справах, або 81,9 % [I півріччя 2008 р. — 84,1 %] від кількості тих, що перебували на розгляді судів, що на 15,6 % менше. Із ухваленням рішення розглянуто 1 тис. 759 справ, або 90,3 % [I півріччя 2008 р. — 90,6 %] від кількості справ, провадження в яких закінчено. Вимоги задоволено у 1 тис. 481 справі, що на 15,6 % менше, ніж за аналогічний період попереднього року, їх частка серед числа справ, розглянутих з ухваленням рішення, становила 84,2 % [I півріччя 2008 р. — 83,8 %]. Суди закрили провадження у 17 справах, що на 71,2 % менше. Без розгляду залишено 144 заяви, що порівняно з I півріччям 2008 р. більше на 3,6 %.

Таким чином, відмовлено в задоволенні вимог лише в 7,6 % від заявлених у суді.

За апеляційними скаргами у 2008 р. апеляційними судами розглянуто 415 цивільних справ зазначеної категорії, що на 41,6 % більше, ніж у попередньому році, або 9,8 % [2007 р. — 5,3 %] від кількості справ, розглянутих місцевими судами з ухваленням рішення.

Кількість скасованих і змінених в апеляційному порядку судових рішень у справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб збільши-

* Узагальнення підготовлено суддею Верховного Суду України, Д.Д. ЛУСПЕНИКОМ та старшим консультантом управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України, кандидатом юридичних наук З.П. МЕЛЬНИК.

лася на 5,7 % і становила 148. Апеляційні суди ухвалили 52 нових рішення, або 38 % [2007 р. — 56,4 %] від усіх скасованих, що на 34,2 % менше порівняно з 2007 р.

В апеляційному порядку змінено 11 [2007 р. — жодного зміненого] судових рішень, ухвалених місцевими судами у справах зазначеної категорії, їх частка становила 0,3 % від ухвалених.

У 2008 р. в апеляційному порядку залишено без змін 267 [2007 р. — 153] рішень місцевих судів, що на 74,5 % більше, або 6,3 % [2007 р. — 2,8 %] від кількості рішень, ухвалених місцевими судами.

У I півріччі 2009 р. апеляційними судами за апеляційними скаргами розглянуто 183 цивільні справи зазначеної категорії, що на 9 % менше, ніж за аналогічний період попереднього року, або 10,4 % [I півріччя 2008 р. — 9,6 %] від кількості справ, розглянутих місцевими судами з ухваленням рішення.

Апеляційні суди ухвалили 31 нове рішення, або 47,7 % [I півріччя 2008 р. — 39,3 %] від усіх скасованих, що на 29,2 % більше порівняно з I півріччям 2008 р.

В апеляційному порядку змінено 19 [I півріччя 2008 р. — 6] судових рішень, ухвалених місцевими судами у справах зазначеної категорії, що у 3,2 рази більше, їх частка становила 1,1 % [I півріччя 2008 р. — 0,3 %] від ухвалених.

У I півріччі 2009 р. в апеляційному порядку без змін залишено 99 [I півріччя 2008 р. — 134] рішень місцевих судів, що на 26,1 % менше, або 5,6 % [I півріччя 2008 р. — 6,4 %] від кількості рішень, ухвалених місцевими судами.

Правовий режим інформації, яка містить банківську таємницю; підстави та правила її розкриття, визначені законодавством

Аналіз чинного законодавства дає підстави дійти висновку, що банківська таємниця належить до такого виду інформації з обмеженим доступом, як таємна інформація (різновид комерційної таємниці).

Згідно зі ст. 1076 ЦК банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Відомості про операції та рахунки можуть бути надані тільки самим клієнтам або їхнім представникам. Іншим особам, у тому числі органам державної влади, їхнім посадовим і службовим особам, такі відомості можуть бути надані виключно у випадках та в порядку, встановлених Законом № 2121-III. У цьому Законі питанням банківської таємниці та конфіденційності інформації присвячено гл. 10.

Зокрема, у ст. 60 цього Закону поняття «банківська таємниця» визначено як інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальну чи моральну шкоди клієнту.

Крім того, банківською таємницею є й інформація, яка залишилась у банку після смерті особи, оскільки згідно з ч. 3 ст. 62 Закону № 2121-III довідки по рахунках (вкладах) у разі смерті їх власників надаються банком особам, зазначеним власником рахунку (вкладу) в заповідальному розпорядженні банку, державним нотаріальним конторам або приватним нотаріусам, іноземним консульським установам у справах спадщини за рахунками (вкладами) померлих власників рахунків (вкладів).

До банківської таємниці належить й інформація про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта, оскільки ч. 4 ст. 62 цього ж Закону банку заборонено надавати таку інформацію.

Системний аналіз відповідного законодавства свідчить про те, що перелік відомостей, які становлять банківську таємницю, можна доповнити такими положеннями: персональними даними про діючих клієнтів банку, отриманими банком офіційно; відомостями про майно, яке перебуває на зберіганні в банку (про власника майна, перелік майна та його вартість, про види банківського збереження); інформацією про осіб, які хотіли стати клієнтами банку, але за наявності певних причин ними не стали; інформацією про клієнтів, які вже припинили свої відносини з банком.

Правова охорона прав власника банківської таємниці починається з моменту укладення в письмовій формі договору між клієнтом — з одного боку, та банківською установою — з іншого.

Основними суб'єктами права на банківську таємницю є її власники та утримувачі.

У Законі № 2121-III чітко не визначено, хто є власником банківської таємниці, а хто — утримувачем. Проте з урахуванням системно-логічного аналізу законодавства можна навести такі визначення:

власник банківської таємниці — це клієнт банку, тобто фізична чи юридична особа, яка в процесі співпраці з банківською установою надала їй відомості, що можуть становити банківську таємницю;

утримувач банківської таємниці — це особа, яка при виконанні своїх службових обов'язків отримує відомості, що становлять банківську таємницю. До утримувачів можна віднести: Національний банк України, банки та органи державної влади, перелік яких зазначено в пунктах 2—6 ч. 1 ст. 62 Закону № 2121-III. Цей перелік є вичерпним і може бути змінений лише на підставі закону.

Особи, винні в порушенні порядку розкриття та використання банківської таємниці, несуть відповідальність згідно із законами України.

Розкриття банківської таємниці може здійснюватись у двох формах: **адміністративній** — забезпечується на вимогу компетентних осіб, зазначених у законі, безпосередньо банком і без попереднього звернення до суду; **судовій** — надається банком, але на вимогу суду або за рішенням суду. У свою чергу,

на вимогу суду банківська таємниця розкривається у двох випадках: а) суддею одноособово з дотриманням режиму секретності; б) судом при розгляді справи у господарському, адміністративному, кримінальному та цивільному судочинстві (щодо останнього, то це правило є актуальним для цивільних справ, у яких вирішуються спори: про поділ майна, про виконання аліментних зобов'язань, про спадкування, оскільки вони пов'язані з дослідженням доказів, що становлять банківську таємницю, витребуваних судом за клопотанням учасників процесу). Відбувається це, як правило, при вирішенні судом питань про забезпечення доказів, витребування доказів, про що судом постановляються процесуальні ухвали.

Що стосується доступу до банківської таємниці за рішенням суду, то таке право надається лише внаслідок судового розгляду цивільних справ за правилами гл. 12 розд. IV ЦПК.

Вид провадження, юрисдикція, підсудність

Справи про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб розглядаються в порядку окремого провадження суддею одноособово без проведення попереднього судового засідання.

Оскільки розгляд справ окремого провадження зазначеної категорії за правилами господарської юрисдикції у відповідному Господарському процесуальному кодексі України не передбачено, то такі справи незалежно від суб'єктного складу підлягають розгляду за правилами цивільного судочинства (зокрема, гл. 12 розд. IV ЦПК). Проте суди при цьому нерідко допускають помилки.

Так, Київський районний суд м. Сімферополя ухвалою від 23 липня 2008 р. у справі № 2-0-331/08 відмовив заявнику — державній податковій інспекції (далі — ДПІ) — розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, оскільки суб'єктом перевірки є юридична особа, тому суд зробив висновок, що спір підлягає розгляду в господарському суді.

Разом із тим суди мають враховувати, що справа розглядається в порядку цивільного судочинства, а тому необхідно відрізнити випадки звернення органів досудового слідства, які мають розглядатися в порядку, передбаченому Кримінально-процесуальним кодексом України (далі — КПК; статті 14¹, 177, 178).

Матеріали узагальнення свідчать про те, що немає єдиної судової практики розгляду справ про розкриття банківської таємниці за заявами органів прокуратури України, державної податкової служби України (далі — ДПС), Служби безпеки України у випадках, коли вони звертаються до суду для розкриття банківської таємниці у зв'язку з проведенням оперативно-розшукових заходів чи вже у межах кримінальної справи.

При вирішенні справ про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, суди повинні

ретельно перевіряти законність підстав звернення, зокрема, органів ДПС із заявами про розкриття банківської таємниці за правилами ЦПК з метою виключення дій працівників податкової міліції, пов'язаних з проведенням оперативно-розшукових дій чи розслідуванням кримінальних справ, порушених стосовно платників податків (посадових осіб платників податків), що перебувають у їх провадженні.

Іноді суди відкривають провадження у справі та ухвалюють рішення на користь заявників за певними заявами про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, навіть при очевидній недопустимості розгляду справи в порядку цивільного судочинства. Також нерідко ототожнюються поняття «інформація, яка є банківською таємницею» та «виїмка», й фактично надається дозвіл на виїмку документів, що повинно здійснюватись у порядку, передбаченому КПК.

Так, Сихівський районний суд м. Львова рішенням задовольнив заяву ДПІ у м. Львові, відповідно до якого зобов'язано ФЛРУ АГ «Індустріальний-експортний банк» розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо суб'єкта підприємницької діяльності В. про рух коштів з розшифровкою призначення платежу та контрагентів за рахунком, а також надати копії документів, які є в юридичній справі В. у ФЛРУ АГ «Індустріальний-експортний банк», та копії карток із зразками підписів суб'єкта підприємницької діяльності (справа № 20-123).

Таким чином, суд першої інстанції розглянув вимоги в цивільній справі, які не підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства. Поза увагою суду також залишилися положення п. 4.1 Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці, затверджених постановою правління Національного банку України від 14 липня 2006 р. № 267, відповідно до яких виїмка документів, що містять інформацію, яка становить банківську таємницю, проводиться лише за вмотивованою постановою судді та в порядку і з дотриманням вимог гл. 16 КПК.

Слід зазначити, що згідно зі ст. 234 ЦПК окреме провадження, у порядку якого суд розглядає справу про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, це вид непередбаченого цивільного судочинства, при якому розглядаються цивільні справи щодо підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів. Отже, у порядку цивільного судочинства не підлягають розгляду заяви, пов'язані з оперативно-розшуковою діяльністю чи розслідуванням кримінальних справ. Такі питання треба вирішувати за кримінально-процесуальним законодавством, зокрема, у порядку, передбаченому статтями 14¹, 66, 97, 177, 178 КПК. Так, згідно зі ст. 66 КПК особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор і суд у справах, що перебувають у їх провадженні, вправі вимагати від банків інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб у порядку та обсязі, встановлених Законом № 2121-III.

Також слід зазначити, що дії, які вчиняються суб'єктами цивільного та кримінального судочинства, мають різний характер і змістове наповнення, тому регламентація нормами цивільного процесуального права дій у межах кримінального процесу, порядок провадження якого визначений ст. 1 КПК, виключається (за винятком випадків, якщо це пов'язано із вирішенням цивільного позову в кримінальній справі).

Підсудність розгляду справ цієї категорії визначена ст. 287 ЦПК, в якій передбачено, що заява про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи у випадках, встановлених законом, подається до суду за місцезнаходженням банку, що обслуговує таку юридичну або фізичну особу. Отже, загальні правила підсудності, визначені у гл. 1 розд. III ЦПК, застосовуватися не можуть.

Немає у судів єдиної позиції щодо питання територіальної підсудності, тому виникають питання: чи можуть заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи, пред'являтися до суду не лише за місцезнаходженням банку, а й за місцезнаходженням його філії чи відділення, що обслуговує юридичну особу, стосовно якої вимагається розкриття такої інформації?

У цьому випадку слід враховувати, що згідно зі ст. 93 ЦК місцезнаходженням юридичної особи є адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені.

Філією є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій. Філії та представництва не є юридичними особами та наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення (ст. 95 ЦК).

У контексті положень цивільного законодавства щодо поняття «юридична особа», її представництва та філії, у ст. 2 Закону № 2121-III роз'яснюються вживані в ньому терміни: банк — юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб; представництво банку — територіально відокремлений структурний підрозділ банку, що виконує функції представництва та захисту інтересів банку і не здійснює банківську діяльність; філія банку — відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку.

Таким чином, аналіз чинного законодавства (ЦК та Закону № 2121-III) свідчить про те, що мова йде лише про філії та представництва банку. Правовий статус відділення банку на законодавчому рів-

ні не регламентований. Проте в п. 10.1 постанови Національного банку України від 31 серпня 2001 р. № 375 «Про затвердження Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень» (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 24 жовтня 2001 р. за № 906/6097) зазначається, що з метою поліпшення обслуговування клієнтів та виконання функцій, визначених банком, банк може відкривати структурні одиниці (відділення, власні обмінні пункти), і таке відкриття відповідно до п. 10.4 може здійснюватися як на балансі банку, так і на балансі філії.

Банківська таємниця безпосередньо пов'язана з банківською діяльністю (здійсненням банківських операцій), тому на відміну від філії, представництво не може обслуговувати юридичну та фізичну особу, адже здійснює лише представницькі функції, а відділення банку перебуває або на його балансі, або на балансі філії.

Наприклад, Ленінський районний суд м. Луганська ухвалою від 1 грудня 2006 р., яка залишена без змін ухвалою Апеляційного суду Луганської області від 1 серпня 2007 р., заяву ДПА в Луганській області повернув без розгляду, оскільки справа не підсудна районному суду. На думку суду, ДПА повинна була звернутися не за місцем знаходження філії АКБ «Укрсоцбанк», а до суду за місцем знаходження самого АКБ «Укрсоцбанк», посилаючись на ст. 287 ЦПК. Ухвалою Верховного Суду України від 6 лютого 2008 р. ухвалені судові рішення скасовані, оскільки суд дійшов висновку з неправильним застосуванням норм матеріального та процесуального права. Поняття «філія» та «місцезнаходження» розкриваються у статтях 93, 95 ЦК і ст. 2 Закону № 2121-III. Аналізуючи наведені норми права, можна дійти висновку, що зміст ст. 287 ЦПК відповідає зазначеним нормам права, тому заява може подаватися і за місцезнаходженням філії банку.

Таким чином, заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, можуть подаватися до суду, крім місцезнаходження банку, також і за місцезнаходженням філії банку, якщо вона обслуговує юридичну чи фізичну особу, стосовно якої вимагається розкриття такої інформації. Проте, враховуючи, що філія не є юридичною особою, на підставі положень ч. 2 ст. 30 ЦПК особою, яка бере участь у цій справі, може бути лише банк.

У результаті вивчення матеріалів справ встановлено, що більшість заяв були подані та розглянуті судами за місцезнаходженням філій банку.

Зміст заяви, відкриття провадження та призначення справи до розгляду

Слід звернути увагу на те, що не будь-яка особа може звернутися до суду із заявою про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю. Із змісту ст. 287 ЦПК, в якій йдеться про звернення до

суду у випадках, встановлених законом, та ст. 62 Закону № 2121-III й інших законів, що регулюють порядок розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, вбачається, що суд може розглядати заяви: а) осіб, які мають право на отримання такої інформації, але за законом їх не було наділено правом безпосередньо звертатися до банку з вимогою про розкриття такої інформації; б) осіб, які відповідно до закону мають право звертатися до банку із заявою про розкриття банківської таємниці у відповідному обсязі (обмеженому), проте яким банк відмовив у розкритті цієї інформації. Якщо такий орган чи особа має право безпосередньо звертатися до банку про розкриття банківської таємниці, але вимагає розкриття цієї таємниці в повному обсязі, а не в обмеженому відповідно до своїх повноважень, передбачених законом, то суд не може відмовити у відкритті провадження у справі.

Вимоги до змісту заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи визначені у ст. 288 ЦПК.

Загальні правила про форму і зміст позовної заяви (статті 119, 120 ЦПК) та про залишення заяви без руху або її повернення (ст. 121 ЦПК) застосовуються також до заяв у справах окремого провадження. Недотримання загальних правил щодо форми і змісту заяв (статті 119, 120, 288 ЦПК) є наслідком застосування судами вимог про залишення заяви без руху, а у разі неусунення зазначених недоліків — повернення її заявнику (ч. 2 ст. 121 ЦПК).

Узагальнення засвідчило, що одним з найбільших недоліків у справах цієї категорії є те, що заявники не звертають на це увагу, а суди відповідно не реагують, коли в заяві немає посилання на обставини, якими обґрунтовується необхідність розкриття банківської таємниці, мету і межі її розкриття. Це залежить від суб'єкта звернення, його статусу, мети і завдань його діяльності, виконуваних функцій та компетенції.

Оскільки заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, розглядаються в порядку окремого провадження, суд розглядає такі справи за участю заявника та заінтересованих осіб (статті 234, 235 ЦПК), а не позивача і відповідачів, як про це помилково зазначив Шосткинський міськрайонний суд Сумської області (справа № 2-0-64).

У заяві про розкриття банківської таємниці Охтирська МДПІ (справа № 2-0-41/08) зазначила відповідачем Сумську філію «Приватбанку», а суб'єкта підприємницької діяльності М. — як третю особу, тому Ковпаківський районний суд м. Суми залишив заяву без руху, а після усунення недоліків — коли ці особи були згадані як заінтересовані, суд відкрив провадження у справі.

У цьому випадку суд вчинив правильно, оскільки розкриття банківської таємниці можливе і в порядку позовного провадження у разі наявності спо-

ру про право (ч. 3 ст. 289 ЦПК), тому суд уточнив у заявника суб'єктний склад учасників процесу для визначення виду провадження.

Статтями 121 та 122 ЦПК передбачений вичерпний перелік підстав, з яких суддя може повернути заяву заявнику або відмовити у відкритті провадження у справі, зокрема, за заявою про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю.

Складність у вирішенні процесуального питання про відкриття провадження у справі чи про визначення відповідності заяви вимогам закону полягає й у тому, що вже на цій стадії процесу відповідність форми і змісту заяви вимогам процесуального закону для справ цієї категорії має важливе значення, оскільки суддя має керуватися нормами спеціальних законів України: зокрема, згаданого вище Закону № 2121-III, від 20 травня 1999 р. № 679-XIV «Про Національний банк України», від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію», від 25 червня 1991 р. № 1251-XII «Про систему оподаткування», від 4 грудня 1990 р. № 509-XII «Про державну податкову службу в Україні» (далі — Закон № 509-XII), від 20 грудня 1990 р. № 565-XII «Про міліцію», від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII «Про прокуратуру», від 25 березня 1992 р. № 2229-XII «Про Службу безпеки України», від 26 січня 1993 р. № 2939-XII «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні», від 26 листопада 1993 р. № 3659-XII «Про Антимонопольний комітет України», від 11 липня 1996 р. № 315/96-ВР «Про Рахункову палату», від 24 березня 1998 р. № 202/98-ВР «Про державну виконавчу службу» та ін.

Наприклад, вирішуючи питання про відповідність форми і змісту заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, поданої органами ДПС, суддя має застосувати положення статей 11, 11¹ Закону № 509-XII, які визначають права цих органів, підстави та порядок проведення податкових перевірок, оскільки про наявність підстав для розкриття банківської таємниці згідно з п. 4 ч. 1 ст. 288 ЦПК обов'язково має бути зазначено в поданій до суду заяві.

У разі відсутності відповідного процесуального реагування щодо застосування положень статей 119, 121 ЦПК на такий недолік заяви, на стадії судового розгляду виникають труднощі при виконанні вимог ч. 2 ст. 290 ЦПК, згідно з якою якщо під час судового розгляду буде встановлено, що заявник вимагає розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи без підстав та повноважень, визначених законом, то суд ухвалює рішення про відмову в задоволенні заяви.

Разом із тим положення пунктів 4 і 5 ч. 1 ст. 288 та ч. 2 ст. 290 ЦПК не суперечать одне одному. При поданні до суду заяви заявник обґрунтовує її відповідно до вимог ст. 288 ЦПК, проте давати остаточну оцінку такому обґрунтуванню при вирішенні питання про відкриття провадження у справі суд не

може. Лише під час розгляду справи, встановивши відсутність у заявника підстав та повноважень на розкриття банківської таємниці, суд відмовляє в задоволенні заяви.

Одночасно з вирішенням питання про дотримання форми і змісту заяви суддя має перевірити відповідність заяви іншим вимогам процесуального закону, зокрема ч. 5 ст. 119 ЦПК **щодо сплати судового збору та оплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.**

Відповідно до статей 79—81 ЦПК, Декрету Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р. № 7-93 «Про державне мито», Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів, пов'язаних з розглядом цивільних та господарських справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005 р. № 1258, заяви у таких справах повинні оплачуватись судовим збором та витратами на інформаційно-технічне забезпечення розгляду цивільних справ.

Розмір судового збору із заяв у справах окремого провадження відповідно до підпункту «е» п. 1 ст. 3 зазначеного вище Декрету складає 8 грн 50 коп. При цьому необхідно брати до уваги, що відповідно до абз. 2 п. 15 ч. 1 ст. 4 цього Декрету від сплати державного мита звільняються фінансові органи та ДПІ за позовами до суду.

Згідно з ч. 5 ст. 81 ЦПК не підлягають оплаті витрати на інформаційно-технічне забезпечення у справах, в яких у випадках, встановлених законом, представництво інтересів громадянина або держави в суді здійснює прокурор.

Якщо встановлено, що заяву подано без додержання вимог, викладених у статтях 119, 121 ЦПК, або не сплачено судовий збір чи не оплачено витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи, суддя постановляє ухвалу про залишення заяви без руху та встановлює заявнику строк для усунення недоліків.

Проте результати узагальнення засвідчили, що переважна більшість заяв, розглянутих судами, не була оплачена судовим збором та витратами на інформаційно-технічне забезпечення і на порушення вимог ст. 121 ЦПК судді не залишали заяв без руху та не вирішували питання про стягнення цього виду витрат при ухваленні рішень.

Зокрема, із 34 справ, які були направлені до Апеляційного суду Волинської області для проведення узагальнення, лише у двох справах були сплачені витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи. Аналогічна ситуація скалалася практично у всіх областях.

Згідно з ч. 1 ст. 289 ЦПК справа про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, розглядається у п'ятиденний строк з дня надходження заяви у закритому судовому засіданні з повідомленням заявника, особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, та банку, а у випад-

ках, коли справа розглядається з метою охорони державних інтересів та національної безпеки — з повідомленням тільки заявника.

При надходженні заяви про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, суд постановляє ухвалу про відкриття провадження у справі та призначення її до розгляду, копія якої разом із копією заяви та доданих до неї документів листом з повідомленням невідкладно надсилається іншим заінтересованим особам (ст. 127 ЦПК).

На порушення вимог ст. 122 ЦПК при відкритті провадження у справі за заявами про розкриття банківської таємниці та призначенні справи до розгляду судді не завжди постановляли відповідні ухвали.

Так, у справі, яку розглядав Луцький міськрайонний суд Волинської області (№ 2о-400/08) за заявою ДПА у Волинській області, заінтересовані особи: ТзОВ КБ «Західкомбанк», ПП «Симонюк і К», про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, вбачається, що ухвала про відкриття провадження у цій справі у матеріалах справи відсутня. Ще у двох справах (№ 2о-342, 2о-343) зазначений суд не постановляв ухвали про відкриття провадження у справі.

Аналогічні помилки допускали й інші суди.

Главою ЦПК, якою регулюється розгляд цих заяв, не передбачено проведення будь-яких підготовчих дій. Тому суди правильно призначають справу до судового розгляду після постановлення ухвали про відкриття провадження у справі. Таке ж роз'яснення міститься у п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду».

Повідомлення сторін про час і місце судового розгляду справи має проводитись відповідно до вимог статей 74—76 ЦПК. При цьому в матеріалах справи повинні бути належні докази про таке повідомлення, а саме — фіксація отримання повідомлення. Якщо відповідних доказів немає, то учасник судового розгляду не може вважатися повідомленим належним чином.

У переважній більшості справ, які вивчалися апеляційними судами, а також у тих, що надійшли на узагальнення до Верховного Суду України, докази про належне повідомлення учасників процесу щодо часу і місця розгляду справи відсутні. Саме з цих причин більшість справ розглядалися за відсутності осіб, які залучені до участі у справі.

Наприклад, 17 березня 2008 р. Шосткинський міськрайонний суд Сумської області розглянув і задовольнив заяву Шосткинської МДПІ, заінтересовані особи: філія відділення «Промінвестбанку» та ТОВ «Чари», про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю (справа № 2о-63), хоча у ній відсутні дані щодо належного повідомлення ТОВ «Чари» про час і

місце розгляду справи, враховуючи, що стосовно цієї юридичної особи вирішувалося питання про розкриття банківської таємниці.

Особливу увагу слід звернути на те, що законодавець передбачає можливість розгляду справ цієї категорії з повідомленням тільки заявника у випадках, коли справа розглядається з метою охорони державних інтересів та національної безпеки.

Частково визначення терміна «охорона державних інтересів та національної безпеки» дав Конституційний Суд України в Рішенні від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді), де зазначено, що державні інтереси закріплюються як нормами Конституції України, так і нормами інших правових актів. Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо.

Узагальнення засвідчило, що проблема у судів при виконанні цього положення процесуального закону виникає через те, що, крім зазначення цієї оціночної фрази (передбаченої ч. 1 ст. 289 ЦПК), заявник жодним чином не мотивує таку необхідність. **З урахуванням наведеного, суди повинні задовольняти клопотання заявника про розгляд справи лише за його участю з метою охорони державних інтересів та національної безпеки у виняткових випадках і за належного обґрунтування, яке має бути підтверджене відповідними доказами. Інакше буде мати місце порушення загальновизнаних принципів цивільного процесу — гласності та відкритості процесу (ст. 6 ЦПК) та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.**

Так, 10 листопада 2008 р. відділ податкової міліції Новоград-Волинської ОДПІ подав заяву про розкриття Житомирською обласною дирекцією «Райффайзен банк Аваль» банківської таємниці щодо ПП «Вторма Шабатів» (справа № 20-203/08). Заявник, посилаючись на можливість ухилення підприємством від сплати податків та з метою захисту державних бюджетних інтересів, просив розглянути справу за відсутності банку та ПП «Вторма Шабатів». Суд, зважаючи на такі «обґрунтування» (а фактично вони були відсутні), задовольнив клопотання та розглянув справу за відсутності заінтересованих осіб. Копія судового рішення заінтересованим особам не направлялася.

Крім того, **навіть якщо справу розглянуто лише за участю заявника, то відповідно до ч. 3 ст. 290 ЦПК суд у будь-якому випадку зобов'язаний надіслати залученим до участі особам копію судового рішення.**

Згідно з ч. 2 ст. 289 ЦПК неявка в судове засідання без поважних причин заявника та (або) особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, їх представників або представника банку не перешкоджає розгляду справи, якщо суд не визнав їхню участь обов'язковою.

Водночас, якщо суд визнав явку заявника обов'язковою, він може постановити ухвалу про залишення заяви без розгляду, якщо належним чином повідомлений заявник повторно не з'явився в судове засідання без поважних причин або повторно не повідомив про причини неявки, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, що передбачено п. 3 ч. 1 ст. 207 ЦПК.

На думку суддів місцевих і апеляційних судів, п'ятиденний строк розгляду цивільних справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб є не виправдано скороченим, який практично важко виконати через занадто складну процедуру повідомлення та відсутності реальних механізмів своєчасного вручення судової повістки.

Отже, з урахуванням прав осіб, які беруть участь у розгляді справ такої категорії, та визначеного законом скороченого строку їх розгляду, суддям слід діяти більш оперативно, зокрема, своєчасно визначати заінтересованих осіб, належним чином повідомляти їх про дату судового засідання, але іншим способом, ніж направлення судової повістки, оскільки при використанні лише останнього способу можуть бути порушені строки розгляду справи. Наприклад, суди повинні діяти за правилами, визначеними в частинах 5 і 6 ст. 74 ЦПК.

З метою удосконалення чинного цивільного процесуального законодавства та поліпшення стану справ із розглядом цієї категорії цивільних справ скорочений п'ятиденний строк їх розгляду, на нашу думку, слід замінити і збільшити не менш як до 15 днів.

Розгляд справи, особливості суб'єктного складу учасників процесу

Відповідно до ч. 3 ст. 235 ЦПК справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Інші особливості розгляду таких справ встановлені відповідною главою ЦПК про окремі категорії справ окремого провадження.

Справи про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи розглядаються судами за правилами окремого (непозовного) провадження, загальною особливістю якого є відсутність спору про право. Якщо під час розгляду справи буде встановлено, що заява ґрунтується на спорі, який розглядається в

порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах (ч. 3 ст. 289 ЦПК).

Так, вважаємо помилковим рішення Краматорського міського суду Донецької області від 12 травня 2008 р., яким була задоволена заява Ш. про розкриття Краматорською філією ЗАТ КБ «Приватбанк» інформації, яка містить банківську таємницю, стосовно фізичної особи Л. Суд своїм рішенням зобов'язав банківську установу надавати заявниці інформацію про обсяг грошових коштів банківських вкладів та обсяг грошових коштів на особовому рахунку Л. з метою подальшого поділу спільного сумісного майна подружжя. З матеріалів справи вбачається, що звертаючись із зазначеною заявою, Ш. посилалася на те, що під час шлюбу з Л. вони сумісно накопичили кошти, які були внесені у зазначену філію банку та уклали договори банківського вкладу, але оформлені вони на ім'я її чоловіка, а також на його особовому рахунку знаходиться його заробітна плата. Заявниця вважала, що це майно є їх спільною сумісною власністю, вона має право на ½ частину цих грошових коштів та бажала їх поділити.

Проте суд, задовольняючи заяву, не врахував, що вимоги Ш. ґрунтуються на спорі, який має розглядатися в порядку позовного провадження, у зв'язку з чим мала бути залишена без розгляду її заява та роз'яснено право подати позов на загальних підставах, при розгляді якого на вимогу суду банк може розкрити банківську таємницю, наприклад, у порядку забезпечення доказів. Крім того, суд на порушення вимог ст. 289 ЦПК розглянув справу без належного повідомлення особи, щодо якої вимагалось розкриття банківської таємниці.

Справи про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, відповідно до ч. 1 ст. 289 ЦПК повинні розглядатися в закритому судовому засіданні, про що має бути зазначено як у журналі судового засідання, так і в судовому рішенні. Відповідно до ч. 7 ст. 6 ЦПК суд зобов'язаний постановити мотивовану ухвалу про розгляд справи в закритому судовому засіданні в нарадчій кімнаті, яка оголошується негайно.

З матеріалів узагальнення встановлено, що багато судів не дотримуються вимог закону, оскільки в матеріалах справи відсутні ухвали, постановлені відповідно до вимог зазначеної норми процесуального права.

Крім того, деякі суди допускають і невиконання вимог ст. 197 ЦПК щодо обов'язкового фіксування судового розгляду справи за допомогою звукозаписувального технічного засобу. **При цьому з 1 січня 2008 р. не потрібно заявляти клопотання про розгляд справ за допомогою звукозаписувального технічного засобу, і, більше того, клопотання учасників процесу про**

ведення протоколу судового засідання не мають правового значення і задовольнятися не можуть, оскільки це не передбачено ЦПК.

До суб'єктів, які мають право вимагати від банку розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, згідно із ч. 1 ст. 62 Закону № 2121-III належать: власник інформації (клієнт банку або його представник), суд, органи прокуратури, Служби безпеки, внутрішніх справ, ДПС, державної виконавчої служби, спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, Антимонопольний комітет. Вичерпний перелік таких суб'єктів свідчить про те, що інші фізичні та юридичні особи, зокрема й державні органи, у випадку, визначеному законом, мають право отримати відповідну інформацію винятково за рішенням суду.

Слід звернути увагу на те, що у Законі № 2121-III не передбачені будь-які обмеження щодо розкриття обсягу інформації, яка містить банківську таємницю, на: письмовий запит власника інформації, на вимогу суду та за рішенням суду. Обсяг розкриття такої інформації органам прокуратури, Служби безпеки, внутрішніх справ, ДПС, державної виконавчої служби, спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу має чітко визначені межі.

Так, органам прокуратури, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Антимонопольного комітету України банк надає інформацію стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу; органам ДПС на їх письмову вимогу з питань оподаткування або валютного контролю стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу; спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу на його письмову вимогу стосовно додаткової інформації про фінансову операцію, що стала об'єктом фінансового моніторингу; органам державної виконавчої служби на їх письмову вимогу з питань виконання рішень судів стосовно стану рахунків конкретної юридичної особи або фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності.

Крім того, необхідно враховувати положення спеціального законодавства, яке таке право надає іншим органам, наприклад, законів України: від 11 липня 1996 р. № 315/96-ВР «Про Рахункову палату», від 26 січня 1993 р. № 2939-XII «Про державну контрольно-ревізійну службу».

У тому разі, коли за законом суб'єкту звернення надано право самостійно звертатися до банку за отриманням інформації, яка містить банківську таємницю, суди не завжди перевіряють, чому суб'єкт звернення самостійно не звернувся до банку за отриманням такої інформації і чи відмовляв банк цьому

суб'єкту звернення в її наданні, за винятком випадків, коли заявник просить розкрити інформацію в більшому обсязі, ніж він має на це право відповідно до закону.

Наприклад, при зверненні до суду органів ДПС з посиланням на обставини з питань оподаткування та валютного контролю, які належать до підстав отримання доступу до інформації щодо операцій за рахунками в адміністративному порядку, на суд фактично перекладається виконання функцій ДПП за пунктами 9, 18 ч. 1 ст. 10 Закону № 509-ХІІ.

Як свідчить судова практика, із заявами про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, до судів у 2008 р. та I півріччі 2009 р. найчастіше зверталися органи ДПС.

Узагальнення виявило, що відсутня однакова практика ухвалення судами рішень про розкриття банківської таємниці за заявами цих органів. Як правило, органи ДПС зверталися до суду із заявами про розкриття банківської таємниці, посилаючись на проведення планової та позапланової виїзної перевірки своєчасності, достовірності, повноти нарахування і сплати податків та зборів до державного бюджету суб'єктами господарської діяльності. Значна частина заяв органів ДПП повертається у зв'язку із їх невідповідністю вимогам ч. 4 ст. 288 ЦПК, тобто за відсутності обґрунтування необхідності розкриття банківської таємниці, мети використання інформації. Також до матеріалів заяв органи ДПП не долучають докази щодо наявності рішення керівника органу ДПП про призначення перевірок у випадках, коли за обставинами справи це є необхідним, та докази отримання платником податків повідомлення про проведення перевірки.

Наявність рішення керівника органу ДПП про призначення таких перевірок у певних випадках необхідна, що безпосередньо впливає з вимог закону.

Так, підстави та порядок проведення органами ДПС планових і позапланових виїзних перевірок своєчасності, достовірності, повноти нарахування й сплати податків та зборів (обов'язкових платежів) визначені у ст. 11¹ Закону № 509-ХІІ, а умови допуску посадових осіб цих органів до проведення планових та позапланових виїзних перевірок — у ст. 11² цього Закону.

Аналіз матеріалів узагальнення засвідчив, що у переважній більшості випадків суди задовольняли заяви органів ДПП про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю. У більшості справ відсутні дані про наявність рішення керівника відповідного органу ДПС щодо проведення планової виїзної перевірки платника податку, а також рішення суду про здійснення позапланової перевірки.

При зверненні до суду із заявою про розкриття банківської таємниці деякі державні податкові

служби іноді навіть і не згадують про визначені у законодавстві підстави перевірки. Таким чином, виконання їх безпосереднього обов'язку перекладається на суди.

Слід зазначити, що неподання у встановлений строк податкової декларації або розрахунків, якщо її подання передбачене законом, згідно з п. 2 ч. 6 ст. 11¹ Закону № 509-ХІІ є підставою лише для ініціювання органами ДПС позапланової виїзної перевірки, здійснення якої можливе тільки на підставі рішення суду. Наявність такого рішення у зв'язку з розглядом заяви ДПП нерідко суди не з'ясовують, наказ про проведення планової перевірки й терміни її проведення в матеріалах справи також відсутні. Неправильним є задоволення у таких випадках заяви ДПП про розкриття банківської таємниці, оскільки, по суті, податкові служби перекладають на суд виконання своїх безпосередніх обов'язків. А, крім того, згідно зі ст. 19 Конституції органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

У процесі узагальнення судової практики були виявлені також випадки звернення органів ДПС із заявами про розкриття банківської таємниці, які обґрунтовані наявністю судового рішення про визнання недійсними установчих документів платника податків.

Так, 19 березня 2008 р. Бобринецька МДІ звернулася із заявою про надання дозволу на розкриття ЗАТ АК «Промінвестбанк», в особі якого діє Кіровоградське центральне відділення «Промінвестбанку», інформації, яка містить банківську таємницю, щодо ПП «Дисконт-Т» (справа № 20-70/2008р.). Заявник обґрунтовував свою вимогу тим, що постановою Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 4 грудня 2007 р. визнано недійсними установчі документи ПП «Дисконт-Т» з моменту державної реєстрації. З метою з'ясувати фактичний обіг коштів на рахунку підприємства, заявник просив розкрити банківську таємницю про обсяг та обіг коштів з 18 лютого 2005 р. до 26 лютого 2008 р.

Незважаючи на те, що така вимога із зазначених підстав не ґрунтується на законі, заявник не підтвердив наявність письмового рішення керівника відповідного органу ДПС про проведення планової перевірки, рішенням Ленінського районного суду м. Кіровограда від 4 квітня 2008 р. заяву Бобринецької МДІІІ було задоволено.

Звертає на себе увагу те, що в рішеннях судів у справах цієї категорії таке обґрунтування, як: «інформація, яка містить банківську таємницю, надасть можливість заявнику встановити господарюючих суб'єктів, які здійснювали фінансово-господарські взаємовідносини з підприємством, що має істотне значення для встановлення обігу грошових коштів», є типовим. Проте в таких рішеннях відсутнє викладення правових підстав для здійснення певної перевірки

органом ДПС (тобто наявність не лише права отримати інформацію, керуючись визначеним у Законі № 2121-III переліком органів, але й дотримання порядку проведення певної перевірки, у зв'язку з якою запитується інформація). Практично в жодному з рішень, надісланих для узагальнення, не наведені мета й межі перевірки із посиланням на відповідний наказ керівника ДПС, з наявністю якого Закон № 509-XII пов'язує право на розкриття інформації, яка містить банківську таємницю.

Видається, що, таким чином, ДПС звертається до суду із заявою про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, без достатніх на те підстав, а саме для отримання таких підстав цій службі в особі її органів необхідно провести документальну перевірку з виявлення контрагентів, інформація про які міститься у фінансово-господарських документах підприємства, і лише потім, якщо матеріали перевірки дають для цього підстави, звертатися до суду із заявою про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю.

Також цей заявник звертається до суду із заявами про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, мотивуючи свої вимоги тим, що за даними інформаційної системи автоматизованого співставлення податкових зобов'язань та податкового кредиту виявлено суми сумнівних операцій із заниженням податкових зобов'язань, або особа змінила юридичну адресу, або ухиляється від отримання повідомлення про проведення планової перевірки, або не подала податкову декларацію чи на підставі подання нею заяви про припинення підприємницької діяльності, що не є встановленою законом підставою для розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, стосовно юридичної або фізичної особи. Цим самим порушуються вимоги ст. 11 Закону Закон № 509-XII.

У свою чергу, податкові відносини, в межах яких ДПП відповідно до ст. 11¹ Закону № 509-XII здійснюють перевірки господарської діяльності, за змістом ст. 67 Конституції, ч. 2 ст. 1 ЦК та статей 2, 5, 9, 11, 20 Закону від 25 червня 1991 р. № 1251-XII «Про систему оподаткування» належать до публічно-правових відносин. При цьому необхідно звернути увагу на те, що в разі відсутності поданої у встановлені строки податкової декларації та неможливості визначити суму податкового зобов'язання платника податків, серед іншого, у зв'язку з невстановленням фактичного місцезнаходження платника податків чи його відокремлених підрозділів, а також у зв'язку з неведенням платником податків податкового обліку або відсутністю визначених законодавством первинних документів, що власне відзначає ДПП майже у кожній своїй заяві, органи ДПС повноважні відповідно до п. 4.3 ст. 4 Закону від 21 грудня 2000 р. № 2181-III «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» визначити за непрямыми

методами податкове зобов'язання, нарахувавши недоїмку, що відповідно до підпунктів 4.3.5 п. 4.3 ст. 4 цього Закону підлягають стягненню за рішенням суду, яке буде ухвалене відповідно до правил адміністративного судочинства.

Зазначене вище дає підстави для висновку, що в разі, якщо підставою звернення до суду органу ДПС із заявою про розкриття банківської таємниці є дії порушника податкового законодавства і стосовно таких дій для цих органів відповідними спеціальними законами передбачений спосіб реагування, то суд не має підстав для задоволення заяви. Винятком є обґрунтовані посилання заявника на неможливість вчинення ними дій відповідно до способів реагування, передбачених зазначеними вище законами.

Як засвідчив аналіз надісланих справ, податкові органи не надають суду необхідну інформацію, за якою можна чітко визначити, чи є підстави для розкриття банківської інформації, посилаючись при цьому на неможливість її розкриття (тобто на збереження таємниці). Це є причиною того, що суди не завжди мають можливість прийняти правильне рішення.

Так, у провадженні Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу перебувала справа № 20-3831/08 за заявою Центральної МДПП у м. Кривому Розі щодо розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, стосовно ТОВ «Алонж», АКБ «Форум» та ВАТ «Райффайзен Банк Аваль». Заява обґрунтована необхідністю здійснення перевірки дотримання податкового законодавства у зв'язку із прийняттям господарським судом рішення щодо визнання недійсною угоди, яка була укладена ТОВ «Алонж» та суб'єктом підприємницької діяльності. 22 вересня 2008 р. суд відмовив у задоволенні заяви, оскільки визнання угоди недійсною не свідчить про порушення податкового законодавства, доказів перешкоди з боку підприємства щодо здійснення перевірки надано не було, самостійно до банку заявник не звертався. Зазначені обставини свідчать про правильність постановленого рішення, яке залишив без змін Апеляційний суд Дніпропетровської області.

Одночасно в провадженні Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу перебувала справа № 20-151/2008 за участю тих самих осіб, з тих самих підстав. Рішенням зазначеного суду від 26 вересня 2008 р. (тобто через чотири дні після відмови іншим судом) заяву було задоволено, рішення не було оскаржене. За таких обставин рішення суду не можна вважати обґрунтованим.

Під час узагальнення розгляду справ установлено, що деякі суди в більшості випадків, задовольняючи заяву податкового органу про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, зобов'язували банки надавати таку інформацію не тільки щодо заінтересованої особи (юри-

дичної або фізичної особи), а й про клієнтів іншого банку або інших клієнтів цього банку, які володіють інформацією стосовно особи, щодо якої порушується питання про розкриття банківської таємниці, враховуючи, що їх імена зазначені в бухгалтерських документах, правочинах та операціях тієї особи, яка цікавить одержувача інформації (мова йде про контрагентів та фінансові операції з ними).

Інші суди, навпаки, в частині розкриття банківської таємниці щодо контрагентів особи, яка цікавить податкові органи, відмовляли у розкритті такої інформації. З цього приводу необхідно зазначити таке.

Відповідно до ч. 4 ст. 62 Закону № 2121-III банку забороняється надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта.

Разом із тим абз. 1 п. 3.5 Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці, затверджених постановою правління Національного банку України від 14 липня 2006 р. № 267, передбачено, що банку забороняється надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах, операціях клієнта, якщо інше не зазначено в дозволі клієнта або вимозі, рішенні (постанові) суду.

Це означає, що лише за вимогою суду чи рішенням суду може бути розкрита особа (особи) контрагента тієї особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці.

Стосовно обов'язку банку про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, щодо певної особи, то його можна зобов'язати розкрити лише інформацію про контрагентів цієї особи (найменування, реквізити тощо), а не зобов'язувати розкривати щодо цього контрагента банківську таємницю, оскільки така особа не була залучена до участі у справі.

Ухвалення судового рішення, межі розкриття інформації, яка містить банківську таємницю

Відповідно до ст. 213 ЦПК рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим.

За загальними положеннями ЦПК рішення суду має ухвалюватися, оформлюватися і підписуватися у встановленому законом порядку (ст. 290), бути законним і обґрунтованим (ст. 213), мати свою структуру (статті 215—217, 290). Проте рішення суду публічно не проголошується, оскільки розгляд справи проводиться у закритому судовому засіданні (ч. 9 ст. 6).

Крім загальних положень ЦПК, рішення суду у справі про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, має ухвалюватися з урахуванням особливостей, викладених у ст. 290 цього Кодексу.

Вимоги зазначених статей ЦПК суди не завжди виконують та ухвалюють не мотивовані належним чином рішення, що є порушенням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і на це звернено увагу судів у п. 11 постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі».

Зокрема, нерідко в рішенні не зазначено найменування та місцезнаходження банку, який обслуговує особу, щодо якої необхідно розкрити банківську таємницю. Також трапляються випадки, коли у справах, які розглядаються за правилами гл. 12 розд. IV ЦПК, суди постановляють ухвали, а не рішення, як того вимагає ст. 290 ЦПК.

Що стосується вимог до мотивувальної частини рішення, то в ній повинні бути зазначені мотиви, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення осіб, що беруть участь у справі, підстави, за яких суд бере до уваги або відхиляє докази. Тобто мотивувальна частина рішення потрібна для того, щоб переконати осіб, які беруть участь у справі, у законності та обґрунтованості ухваленого судом рішення.

Так, при ухваленні рішення від 21 травня 2008 р. у справі за заявою Шосткинської МДПІ про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, стосовно ТОВ «Чари» Охтирський міськрайонний суд Сумської області зазначених вимог закону не дотримався, не обґрунтував мотиви, з урахуванням яких дійшов висновку про задоволення заяви (справа № 20-54).

Узагальнення показало, що не всі суди дотримуються вимог процесуального законодавства щодо правильного викладення резолютивної частини рішення при задоволенні заяви у справах зазначеної категорії. Зокрема, на порушення підпунктів 1—3 ч. 1 ст. 290 ЦПК у 29 рішеннях із 37 ухвалених (за даними Апеляційного суду м. Севастополя) не були зазначені місце знаходження або місце проживання заявника, його представника або особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, або банку, що обслуговує особу, про яку необхідно розкрити банківську таємницю. У трьох рішеннях взагалі не було зазначено особу, щодо якої банк має розкрити банківську таємницю.

Також деякі суди не зазначають орган звернення, який має право отримати інформацію щодо розкриття банківської таємниці, тобто кому слід надавати таку інформацію (справи №: 20-268, 20-199, 20-194, 20-188, 20-187, 20-177, 20-154, 20-129, Зарічний районний суд м. Суми; справи №: 20-186, 20-168, 20-159, Конотопський міськрайонний суд Сумської області та ін.). Тобто зі змісту деяких рішень вбачається, що банк повинен розкрити банківську таємницю щодо свого клієнта невизначеному колу осіб, що не передбачено законом.

Крім того, інколи суди в рішеннях про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи:

а) не зазначали мету використання такої інформації її одержувачем;

б) не вказували конкретний проміжок часу, за який необхідно надати інформацію за операціями клієнтів.

Також нерідко в судових рішеннях не зазначаються межі (обсяг) розкриття інформації, яка містить банківську таємницю.

Мали місце випадки проведення заочного розгляду справ цієї категорії та ухвалення заочних рішень, що є недопустимим, оскільки це не передбачено гл. 12 ЦПК (заочне рішення Франківського районного суду м. Львова від 12 травня 2008 р., справа № 20-114 за заявою відділу податкової міліції ДПС у Дрогобицькому районі). Проте заочний розгляд справи передбачений лише в позовному провадженні.

Оскарження судового рішення: суб'єкти, строки оскарження

Відповідно до ч. 3 ст. 290 ЦПК особа, щодо якої банк розкриває банківську таємницю, або заявник мають право у п'ятиденний строк оскаржити ухвалене судом рішення до апеляційного суду в установленому порядку. Оскарження рішення не зупиняє його виконання.

Тобто розкриття банківської таємниці має незворотний характер, правових наслідків ця норма щодо скороченого строку оскарження не має і поворот виконання в разі скасування рішення суду неможливий. Це потребує від суду надзвичайної уваги при ухваленні рішення про задоволення заяви та безумовного дотримання вимог ЦПК.

У резолютивній частині рішення суди не завжди правильно зазначають строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження. У деяких випадках судді в резолютивній частині зазначали, що рішення може бути оскаржено до апеляційного суду через місцевий суд шляхом подання заяви про апеляційне оскарження протягом 10 днів з дня проголошення рішення та поданням апеляційної скарги протягом 20 днів після подання заяви про апеляційне оскарження.

Такі помилки були допущені суддями Луцького міськрайонного суду Волинської області за заявами ДПС у Волинській області про розкриття банківської таємниці (справи №: 20-317/08, 20-319/08, 20-400/08, 20-458/08), Ковельського міськрайонного суду Волинської області (справи №: 20-201/08, 20-154/08), Шевченківського районного суду м. Чернівці (справа № 20-151/08).

Тобто в деяких рішеннях є такий недолік, як неправильне зазначення строку і порядку апеляційного оскарження, коли зазначається не спеціальний строк та порядок оскарження, визначений особливостями цієї категорії справ, а помилково вказуються загальні строки та порядок апеляційного оскарження згідно зі ст. 294 ЦПК.

Право на апеляційне оскарження мають заявник та особа, щодо якої розкривається таємниця (ч. 3 ст. 290 ЦПК). **Таким чином, банк за спеціальною нормою процесуального права не наділений правом оскаржувати в апеляційному порядку рішення в зазначеній категорії справ.** Це пов'язано з особливостями розгляду та вирішення справ цієї категорії, відсутності в банку певної заінтересованості в результаті вирішення справи та безспірному (технічному) обов'язку виконати рішення суду.

Крім того, говорити про порушення конституційного права на оскарження судового рішення в цьому разі чи про порушення права на справедливий судовий розгляд у контексті ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод також не можна з огляду на те, що п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції передбачає випадки обмеження права на апеляційне чи касаційне оскарження і це стосується не лише об'єкта, а й суб'єкта оскарження. Не порушує воно й норм зазначеної вище Конвенції, оскільки такі процесуальні обмеження, як правило, вводяться для забезпечення ефективності судочинства (в банку є лише технічний обов'язок виконати рішення суду), а право на доступ до правосуддя, як відомо, не є абсолютним правом, і певні обмеження встановлюються законом з урахуванням потреб держави, суспільства чи окремих осіб.

Результати проведеного узагальнення свідчать про наявність помилок та неоднакової практики застосування судами норм матеріального та процесуального права при розгляді справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Ураховуючи наявність численних складних і спірних питань, що виникають при вирішенні спорів про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, а також випадків неоднакового застосування судами законодавства, з метою забезпечення єдиної судової практики Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, обговоривши та схваливши це узагальнення, вважає за необхідне підготувати відповідний проект постанови Пленуму Верховного Суду України. Крім того, повний текст узагальнення надіслано апеляційним судам для вжиття заходів щодо усунення недоліків при здійсненні судочинства, а також Національному банку України та ДПС для врахування у своїй роботі.